

BUXORO AMIRINING KARMANADAGI QARORGOHI - MIRZACHORBOG'NING ME'MORIY QADRIYATI VA UNING HOZIRGI XOLATIGA IZOH.

Rashidova Malika

O'zbekiston badiiy akademiyasi Kamoliddin behzod
nomidagi Milliy rassomlik va dezyan instituti magistri

Annotatsiya: Maqolada XIX asrning eng noyob inshootlaridan biri – Buxoro amirining Karmandagi qarorgohi – Mirzacho'rbog' saroyi haqida so'z boradi. Uning yaratilish tarixi va me'moriy qiymati ochib berilgan, shuningdek, muallifning tadqiqotlari asosida yodgorlikning hozirgi holati tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: Arxitektura yodgorligi, Karmana, restavratsiya.

Аннотация: В статье рассматривается одно из самых уникальных сооружений XIX века — резиденция Бухарского эмира в Кармане — дворец Мирзачарбог. Раскрыта история его создания и архитектурная ценность, а также на основе исследований автора проанализировано современное состояние памятника.

Ключевые слова: Архитектурный памятник, Кармана, реставрация.

Abstract: The article discusses one of the most unique architectural structures of the 19th century — the residence of the Emir of Bukhara in Karmana, known as the Mirzachorbog Palace. The history of its creation and architectural value are revealed, and based on the author's research, the current condition of the monument is analyzed.

Keywords: Architectural monument, Karmana, restoration.

Karmananing ob-havosi musaffoligi, tabiatining ko'rkamligi sababli XVI asrda Abdullaxon, oradan qariyb 300 yil o'tib Amir Abdulahadxon bu yerda ko'plab qarorgohlar, mehmon qabul qiluvchi dam olish joylari (rezidentsiya), bog'lar, saroylar qurdirishgan. Karmanada Asqarobodchorbog', Charmgarchorbog', Jarchorbog', Bog'i Olchin, Gulchorbog', Xayrobodchorbog', Xonchorbog', Zakotchilar, Nasirbodom chorbog'i va biz fikr yuritmoqchi bo'lgan Mirzachorbog' qurilgan.

Mirzachorbog' bu saroylar, bog'lar orasida o'zining go'zalligi, hayratomuz me'morchiligi, nafis ganchkor naqshlari bilan ajralib turadi. Yuqorida aytganimizdek, Mirzachorbog' saroyi Amir Abdulahadxonning topshirig'i bilan Zarafshon daryosi sohilidagi bahavo joyda, Ko'hnaqo'rg'onning kunchiqar tomonida taxminan 1900—1905 yillarda qurilgan. Amir bu joyni tanlashda juda ko'p omillarni hisobga olgan. Birinchidan, bu joy Zarafshon daryosi sohilida; ikkinchidan, bog' yaratishga qulay joyda; uchinchidan, bu joyga Nurota tog' tizmalaridan toza havo doimiy esib turadi; to'rtinchidan, bu joydan tog' manzaralari chiroyli ko'rinib turadi; beshinchidan, ov qilish uchun juda qulay. Saroy murakkab me'morchilik uslubida qurilgan bo'lib, uning loyihasi Amirning mashhur me'mori xo'ja Abdurahim — Mulla Abdurahim G'ozg'oniy tomonidan tayyorlangan.

Mirzachorbog' saroyi qurilishida o'sha vaqtda nom chiqargan ganchkor usta Shirin Murodov ishtirok etgan va bu ishga bevosita rahbarlik qilgan. L.I.Rempel' "Buxoro yozuvlari" kitobida, — sarboz sifatida olib kelinib, saroylarni tiklashga safarbar etildi. U Karmanada 15 yil davomida Asqarobod, Charmgarchorbog', Gulchorbog', Bog'i Olchin, Jarchorbog', Mirzachorbog'larni qurishda, bezash ishlarida rahbarlik qildi. Ayniqsa, Mirzachorbog'ni qurishda ko'p qiynaldi. Qahraton qishda loy bilan ishlab, qo'llarini sovuq urdi va umr bo'yi uning azobini

tortdi". Mirzachorbog'ni tiklashda karmanalik usta Sulton Qori, Najjor To'ra, usta Do'st, usta Latiflar ham ishtirok etgan. Keksalarning eslashicha, saroy qurilishiga mingga yaqin usta va mardikorlar jalb etilgan. Saroy asosan yog'och va g'ishtdan tiklangan (cho'pkori) bo'lib, bino qurilishi jihatidan ikkiga bo'lingan. Birinchisi — eni 8 m, bo'yi 18 m va balandligi 8 m bo'lgan. Saroy cho'pkoridan qo'shsinch usulida qurigan bo'lib, devorining qalinligi 80 sm. Bu bino amir qabulxonasi bo'lib, ikki xonadan iborat, 6x4 m o'lchamdagi qabulxona-dahliz va uning g'arb tomonida 6x12 m o'lchamdagi 15 boroli mehmonxona-zal- dan tashkil topgan. Zalning balandligi 6 m. Dahlizning balandligi 3 m. Uning ustidagi boloxona- ning balandligi ham 3 m. Dahlizda 2 ta — janubiy va shimoliy dala eshiklar va bitta ichkari eshik, sharq va shimol tomonida 1,2 x 1,5 m o'lchamdagi ik- kitta deraza mavjud. Dahlizda jamj 0,8 x 1,5 m o'lcham- dagi ganchkorlik asosida bezatilgan 10 ta ravoqcha bor. Boloxonaning shimol va janub tomonida 1,2x 1,5 m o'lchamdagi ikkita deraza qo'yilgan. Boloxonaga shimol tomondan zina orqali chiqilgan. Xonaning ichki qismi ham nafis o'ymakorlik va naqqoshlik san'atining g'oyat go'zal, noyob uslubida bezatilgan. Devor va yog'och ustunlarga o'yib ishlangan naqshlar binoga kirgan kishida ajib bir sirli hislar uyg'o- tib, go'yo bu qasr ilohiy bir kuch tomonidan yaratil- gadek, lol qoldiradi.

Mehmonxona zalga kunchiqar tomonidagi 1,5x2,2 m o'lchamdagi naqshinkor eshikdan kiriladi. Eshikning to'g'risida, zalning to'rda taxt qo'yiladigan yoysimon katta ravoq, uning ikki tomonida chiroyli ravoqlar qurilgan. Binoning shimoliy tomonidagi to'rtta va janubiy tomonidagi to'rtta derazaning yuqori qismida ham 1,2x1 m o'lchamdagi ravoqchalar ustalik bilan shunday ishlanganki, ular xonaning husniga husn qo'shib turibdi. Ularda ishlangan o'ymakor kosachalar, naqshinkor bezaklar turfa ranglarda bo'lib, kishi ko'zini quvontirib, kayfiyatini ko'taradi. Derazalarning eni 1,2 m, bo'yi 3 m. Janub tomondagi to'rtta deraza orasiga ham 1x3 m o'lchamdagi uchta xuddi shunday go'zal ravoq ishlangan. Kirish eshigi tepasida ham 1,5x2 m o'lchamdagi shunday ravoq bor. Shunisi e'tiborga molikki, binoning sak- kizta derazasi sharqona qolipdan chiqib, g'arbona (evropacha) usulda yasalgan. Derazaning tepa qismi yoysimon shaklda. Binoga shimol va janub tomondagi eni 1,5 m, balandligi 2,2 m bo'lgan naqshinkor yog'och eshiklardan kirilgan. Mehmonxonaga esa ichkari eshikdan kirib borilgan. Eshiklar yog'och o'yma- korligining nodir namunalaridan biri bo'lgan. Amir mehmonxonasining g'arbiy tomonida ikkinchi bino (amirning xos uyi) bo'lib, u cho'pkoridan, yakkasinch usulida qurilgan yetti xonali binodir. Bino qurilish arxitekturasini jihatidan g'oyat hayratomuz geometrik (oltiburchak) shaklda bo'lib, ikkita xonasi oltiburchakli, ikkita xonasi trapetsiya shaklida qurilgan. O'sha zamon qo'li gul ustalarining butun iste'dodi va mohirligi bu bino qurilishida mujassam bo'lganligi ko'rinib turibdi. Bino poydevori o'lchamlari 28x28x4 sm va 24x24x4 sm dan iborat yapaloq pishiq g'ishtdan, eni bir metr, 29 qator qilib terilgan. O'ttizinchi qatori esa tikka terilgan. Bunda, albatta, binoning zilzilabardoshligi ko'zda tutilgan. Bundan tashqari, binoning qurilish tarkibining murakkabligi boshqa hech bir eski binoda uchramaydi. Sinch va zavarravlarning oltiburchak shaklida qo'yilganligi, unda xovonlarning ko'rinmasligi binoning alohida ustalik bilan qurilganidan dalolat beradi. Bizningcha, ayrim sinch va zavarravlarning xona o'lchamidan chiqib turishi va binoning ikki chek- kasidagi to'rt burchakli xonalar xovon vazifasini bajarsa, ajab emas. Bino xonalarining ichi ham sharqona milliy usulda bezatilgan. Hovli yuzasi- dagi supa chetida chuqurligi 12 metrli, g'isht par- chin qilib terilgan quduq bo'lgan. Uning suvi bu- loq suvidek shirin va toza bo'lgan. Hovli atrofida esa so'lim bog' yaratilgan, bu bog' Mirzachorbog' deb atalgan. Mirzachorbog' amirning yozgi qarorgohi bo'lgan.

Hozir, Mirzachorbog' saroyi o'z chiroyini yo'qotgan. Chorbog' va quduqlar yo'qolib ketgan, 7 tup chinor qolgan, xolos.

Prezidentimiz Islom Karimov boshqa obidalar qatorida Mirzachorbog'ni ham ta'mirlashni o'z mu- borak Farmonlarida ko'rsatib o'tgan edilar. Shun- dan so'ng Mirzachorbog' saroyida ta'mirlash ishlari boshlandi. Bu noyob obida ham asl holiga keltirilib, kelasi avlodlarga hadya qilinaajak, albatta.

Mirzachorbog' tarixiy yodgorligi saroy va chorbog'lar orasida o'zining go'zalligi, noyob me'moriy yechimi, nafis ganchkor naqshlarining bejirimligi bilan ajralib turgan. Yuqorida ta'kidlanganidek, saroy loyihasi amirning taklifi va ko'rsatmasi bilan Yevropa va O'rta Osiyo me'morchiligining uyg'unlashgan uslubi asosida tayyorlangan. Saroy qurilishi bilan bog'liq barcha me'morchilik va bezak ishlari XX asr boshlari. Saroy murakkab me'morchilik uslubida qurilgan bo'lib, qurilish xom ashyosi sifatida asosan yog'och va g'ishtdan foydalanilgan. XIX asr oxiri va XX asr boshlarida Buxoro amirlari bog' va saroylari Qo'qon va Xiva xonlari bog' va saroylaridan farqli ravishda shahardan tashqarida, keng bahavo hududda alohida majmua shaklida joylashgan .

Rasm. Mirzacharbogni xozirgi xolati

Buxoroning oxirgi yuz yillikka daxldor bog' va saroylarida yevropacha me'morchilik kompozitsiyasi o'z aksini topgan. Masalan, Buxorodagi Shirbudun, Sitorai Mohi-Xosa, Karmanadagi Mirzachorbog' saroylari loyihasida O'rta Osiyoga xos chorbog' uslubi, rus va mavritaniya gotika va mahalliy badiiy unsurlarini kuzatish mumkin.

Mirzachorbog' saroy xarobalarini ko'zdan kechirar ekanmiz, o'sha davr me'morchiligining hozirda zamonaviy bino va inshootlar qurayotgan quruvchilarimiz uchun namuna bo'ladigan ko'plab jihatlariga duch kelamiz. Chunki, bu yerdagi imoratning sifatida mustahkamlik darajasini uzoq vaqt saqlab qolishi o'z davrida qurilish yaxlit san'at asari ishlariga bo'lgan e'tiborning yuksakligidan dalolat beradi. Qurilish materiallari tabiiy, ekologik sof mahsulot bo'lib, tuproqqa suv aralashtirish orqali tayyorlangan guvala g'ishtlar, mustahkamlikni ta'minlagan yog'och qalamalardan mohirona foydalanilgan. Sinchlarning bir xil hajm va tekislikda silliq qilib kesilgani hozirgi ustalarni hayratga soladi. Oradan bir asrdan ko'proq vaqt o'tgan bo'lsa-da, bu g'ishtlar tarkibi zaxni tortmasligi, sho'rlanmasligi va qovjiragan quyoshda titilib ketmagani bilan ahamiyatli. G'ishtlarning bunday tarzda terilishi imoratning zilzilaga bardoshligini ta'minlash bilan birga, umrini uzaytirishga xizmat qilgan. Qurilish materiallari o'z o'rnida mohirona ishlatilganini bizgacha saqlanib qolgan saroy xarobalari ham tasdiqlaydi. Afsuski, mustabid tuzum davrida qo'lga kiritilgan ijobiy yutuqlarga nisbatan ijtimoiy hayotning barcha jabhalarida shu jumladan madaniy merosga bo'lgan g'oyaviy mafkuraviy yondashuvning zararli ta'siri boshqa tarixiy yodgorliklar qatori, Mirzachorbog' saroyini ham chetlab o'tmasdan qolmaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. A.Hotamov, N.Bekniyozov "Karmana – qadimiy diyor" Toshkent "O'zbekiston" 2007 y.
2. Sh.Bobojonov "Sharif shahar yodgorliklari" "Buhoro" nashriyoti 2017y.